

Pogovor z Lojzetom Tolarjem

Katja Mohorič Bonča

Lojze Tolar pred čebelnjakom v Ojstrem Vrhju. Foto: Katja Mohorič Bonča

V nadaljevanju ponujam v branje zapis pogovorov z Lojzetom Tolarjem, ki so se odvijali v Muzeju Železniki 9. marca 2019 in pri Lojzetu Tolarju v Ojstrem Vrhu 8. in 30. aprila 2019. O tehniški dediščini Železnikov in o maketah, ki so še vedno biser muzejske predstavitve v Železnikih, o pridobivanju Plavčeve hiše, o postavitvi muzejskih zbirk, o obnovi hleva, o sodelovanju z drugimi društvi in Loškim muzejem smo se pogovarjali Lojze Tolar, Rudi Rejc in Katja Mohorič Bonča. Njegove besede sem si sposodila za naslov tega članka. Na najboljši možen način povzemajo vso zavzetost, odločnost in osredotočenost k cilju takratnih ljubiteljskih muzealcev v Železnikih.

V letih priprave muzejske zbirke se je leta 1967 ekipi ljubiteljskih muzejskih delavcev v Železnikih pridružil Lojze Tolar. Leta 1969 je prevzel tajniške posle Pododbora Železniki Muzejskega društva Škofja Loka (predsednik je bil takrat Blaž Gortnar, gospodar Matej Trojar, blagajničarka Rezka Potočnik, odborniki pa še: Metod Bertoncelj, Franc Berčič Berko, Tone Benedičič, Valentin Pintar, Tone Tavčar in Niko Žumer). Med letoma 1970 in 1979 je bil predsednik pododbora omenjenega društva in med letoma 1979 in 1983 predsednik samostojnega Muzejskega društva Železniki. Od takrat dalje je član bodisi upravnega bodisi nadzornega odbora društva. V aktualnem mandatu je član nadzorne odbora društva. Je tisti, ki na sestankih upravnega in nadzornega odbora pogreša vsebinske teme, ko nanese, da se nekaj sej zapovrstjo člani ukvarjajo (samo) s papirnim delom poslovanja društva. In to tudi na glas pove.

Skrb za predmete tehniške dediščine

Ljubiteljski muzejski delavci, združeni so bili v Pododboru Železniki, so sredi 60. let pridobivali sodelavce in tako se je leta 1967 ekipi pridružil Lojze Tolar. Srečevali so se v hišah članov, največkrat so bili pri Valentinu Pintarju v hiši Na plavžu. Njihova velika skrb je bila, kam s predmeti, ki so bili od uspešne obrtne razstave leta 1949 v Ljubljani takrat že skladiščeni v Plavčevi hiši. Make-te plavža, fužine in vigenjca so bile neprimerno deponirane pod gankom, manjši predmeti pa v drugem nadstropju v današnji Koblarjevi sobi. Tam so bile postavljene zasilne mize, na njih pa žebliji, gautri, glinene figure makete vigenjca ... Na vratih je visela pločevinasta tablica z napisom Tehnični muzej. Ljubiteljski muzejski delavci iz Železnikov so bili nekajkrat vabljeni na otvoritve razstav v Tehniški muzej v Bistro. "Nekako so nas imeli za svoje," se spominja Lojze Tolar in pove, da so se udeležili razstave o Reslovem vijaku. Kaj več sodelovanja s Tehniškim muzejem ni bilo. Nato so dobili zadolžitev, da pripravijo razsta-

vo gozdno-lesnega gospodarstva. Ko je podjetje Alples 27. novembra leta 1967 na Češnjici otvorjalo nov žagarski obrat, je bila razstava spremljajoči del tega dogodka.

Razstava gozdno-lesnega gospodarstva 1967

Pred plavžem so 28. novembra 1967 popoldne¹⁰ odprli razstavo, ki se je izkazala za zelo uspešno. Na prostoru ob plavžu so bili s hlodi naloženi vozovi. Pri Ferbarjevi hiši je Miha Šmid kuhal oglarsko kopo, zraven je bila na ogled oglarska bajta. Ves potreben material so tja pripeljali. "Gor je bilo sploh živo, pri tisti kopi. Kopa je bila takrat atrakcija daleč naokoli. Nazadnje je bilo treba še oglje prodat. Dva tisoč kilogramov oglja!"

Del razstave je bil v pritličju Plavčeve hiše, ki je bilo takrat, za razliko od ostalega dela hiše, nenaseljeno. Tam so razstavili jarem žage samice ter predstavljali sodarsko obrt. V prostorih, kjer sta sedaj vigenjci in fužina, so pripravili sodarsko delavnico in prika-

zovali izdelavo sodov. Po koncu razstave so večino predmetov pospravili, nekaj pa jih je ostalo v hiši. "Ta razstava je bila en tak moment, de se mi ven s te hiše nismo več spravli," pomenljivo pove Lojze Tolar.

Takrat so v Kulturnem domu organizirali tudi veselico. Lojze Tolar se spominja, da je bila s to veselico bolj kot ne pozitivna nula. Izgube niso pridelali. Denar, ki pa so ga zaslužili s to prireditvijo, so porabili za muzejsko dejavnost. Vse je bilo na prostovoljni ravni. Kupili so sodček vina in jerbas klobas. V baru pod odrom so točili kavo in liker. To je bila stalna ponudba na vseh veselicah v Kulturnem domu v tistem času. Bilo jih je nekaj na leto. Ženske, ki so skrbele za postrežbo, so bile kar stalne.

Urejanje muzejskih zbirk v Plavčevi hiši in odprtje

Hiša je bila v prvih desetletjih 20. stoletja v lasti družine Jaške. Jašketovi niso bili domačini. Menda je Jaške izdeloval pijačo s sodo in jo s konjem prevažal po gostilnah v Selški dolini. Za svoje potrebe

so nekoliko preuredili fužinarsko stavbo. V pritličju Plavčeve hiše so uredili trgovino z železnino s svojim vhodom. Še ena novo zgrajena vhodna vrata so vodila na stopnišče. Stanovali so v prvem nadstropju. Prostore v drugem nadstropju so oddajali najemnikom. To so bile revne, bedno opremljene sobe. Kmalu po drugi svetovni vojni so trgovino zaprli. Sin je med drugo svetovno vojno padel. Hči se je omožila na Obalo in v hiši je nekaj časa živela samo gospa Jaške. Ko so hišo prodali, se je še ona preselila k hčeri. V Železnike se je vračala le občasno in zato so nekaj časa v uporabi imeli še prostor v prvem nadstropju. Ko niso več prihajali v Železnike, je bil za muzej na voljo še ta prostor.

Hiša je bila takrat že v lasti Kmetijske zadruge Martinj Vrh. Preurejati so začeli notranje prostore in dvorišče Plavčeve hiše. Prej s polkrožnim zidom z vrati zaprto notranje dvorišče so v času te predelave odprli. Lojze Tolar meni, da bi bilo zanimivo zid ponovno narediti in da bi s tem muzejsko dvorišče precej pridobilo. Zasebna šterna na notranjem dvorišču takrat ni več stala. V hiši so okoli leta 1955 ali 1956 uredili prevzemnico in prodajalno mleka. V kanglah so sem

Z razstave gozdno-lesnega gospodarstva leta 1967. Hrani Loški muzej Škofja Loka.

vozili mleko iz Martinj Vrh in ga tu tudi večino prodali. Naredili so teraco pod, ki se ga je lažje pomivalo. Pričeli so urejati še obrat predelave mleka, a so nekoliko kasneje to uredili v gospodarskem poslopu na Trnju, ki je imelo boljšo lokacijo.¹¹ Zaradi selitve mlekarskega obrata na Trnje so se prostori v Plavčevi hiši izpraznili,¹² a ob prihodu članov Muzejskega društva so bili v stavbi še nekateri stroji za predelavo mleka. Lojze Tolar se spominja posnemalnika mleka.

Za razstavo gozdno-lesnega gospodarstva leta 1967 je bilo torej na razpolago pritličje stavbe. Iz hiše so se v naslednjih letih izselili ali se preselili v drugo nadstropje še drugi stanovalci. Lojze Tolar se spominja, kako sta s Tonetom Benedičičem pomagala pri selitvi stanovalke Kanaljeve France v višje nadstropje. Malo je zmajevala z glavo, ko sta selila njene stvari. V zgornji sobi sta ji uredila zelo podobno, kot je imela spodaj, in je bila zadovoljna. Muzejske zbirke so se lahko širile še v prvo nadstropje.

V tem času se je zgodil tudi prepis stavbe na Občino Škofja Loka, ki jo je dala škofjeloškemu muzeju,

ta pa v upravljanje Pododboru Železniki.¹³

K sodelovanju pri urejanju razstavnih prostorov so povabili arhitektko, ki je delala v Alplesu, Bibo Bertok. Vhodni prostor (kjer je bila prej mlekarna) je bil namenjen predstavitvi podjetij v Železnikih. Vsako podjetje je imelo razstavno vitrino in na račun te predstavitve so podjetja na muzejski račun nakazala nekaj finančnih sredstev. V pritličju so razstavili še predmete iz železarske preteklosti – makete ter druge predmete. Maketi plavža in vigenjca sta bili še z razstave, ki je bila leta 1949 v Ljubljani, maketa fužine pa je bila prevelika, zato so jo izdelali na novo. Vodstvo podjetja Alples je bilo takrat zelo naklonjeno muzejskim prizadevanjem. Tone Klemenčič iz Selc, zaposlen v Alplesu, je v zimskem času kot službeno obveznost v Plavčevi hiši izdeloval maketo fužine. Prve makete so imele figure, izdelane iz gline. Ne ve se, kdo jih je izdelal. Bile so neobstoje, ker so bile samo posušene. Ob prenovi maket so naročili tudi nove figure. Lesene kipe je izdelal akademski kipar Ivan Štrekelj. Lojze Tolar se

Plavčeva hiša, 1972. Hrani fototeka Muzeja Železniki.

Vabilo na slovesno odprtje
muzejske zbirke v Železnikih.
Vabilo hrani Muzej Železniki.

Vstopna muzejska soba z vitrinami podjetij iz Železnikov: Niko, Iskra, Tehnica, Čevljarna Ratitovec, Alpes. Spodaj
je viden relief Selške doline. Hrani fototeka Muzeja Železniki.

spominja obiska pri njem v ateljeju v Tivoliju, ko so šli po naročene figure.

V prvo nadstropje so postavili jarem in druge predmete z razstave gozdnega gospodarstva. Dodali so dve maketi žag. Eno je izdelal Valentin Pintar, druga je maketa Konradove žage iz Sorice. Obe sta imela izdelovalca že izdelani doma. Ko so odprli razstavo, sta maketi oddala v muzej.

Odprtje muzeja v Železnikih je bilo 31. avgusta 1969. Po odprtju je bil muzej odprt stalno, razen par zimskih sezon. Muzeja niso nič ogrevali. Spodaj je bila litoželezna peč, "lepo okrašena grodnasta peč," kot se je spominja Lojze Tolar. To peč je imela dr. Valerija Strnad v čakalnici. Za muzej jo je priskrbel Blaž Gortnar. V hladnejšem delu leta je bila topla vsaj ena soba.

Sprva je Muzejsko društvo izplačevalo honorar za delo, kasneje pa so uredili status redno zaposlenega muzejskega delavca. Prvo jesen po odprtju je bil v muzeju Tone Bekš, že naslednjo pomlad je prišla Tonika Ramovš. Ona je ostala dlje časa. Pri delu z obiskovalci ji je pogosto pomagal muzejski sosed Valentin Pintar. "Ko je videl avtobus, je takoj pritekel Toniki v pomoč," pove Lojze Tolar.

Drugo nadstropje so urejali kasneje, kajti ob

otvoritvi muzeja so bila v zgornjem nadstropje še stanovanja. Tonika Ramovš, ki je delala v muzeju, je, ko v muzeju ni bilo obiskovalcev, klekljala. "Delala je načrtno, izdelke, kot so jih delali po razredih v čipkarski šoli. Po mapah je imela naložene čipke in je priganjala, da bi jih razstavili." Sprva ni bilo primernega prostora, a ko so se sprostili prostori v drugem nadstropju, so tja lahko postavili čipkarsko zbirko. Stala je v prostoru, kjer je danes NOB. Čipke so bile razstavljene na žametnem panoju z okvirjem. Lojze Tolar je avtor te prve čipkarske postavitve v muzeju, pa tudi pobudnik in avtor postavitve zbirke skrilne kritine. Za namen muzejskega prikaza so bile posnete fotografije v pruhu ter objekti s skrilno kritino iz Selške doline, kar je z vidika evidentiranja dediščine izrednega pomena.¹⁴

Ureditev galerije

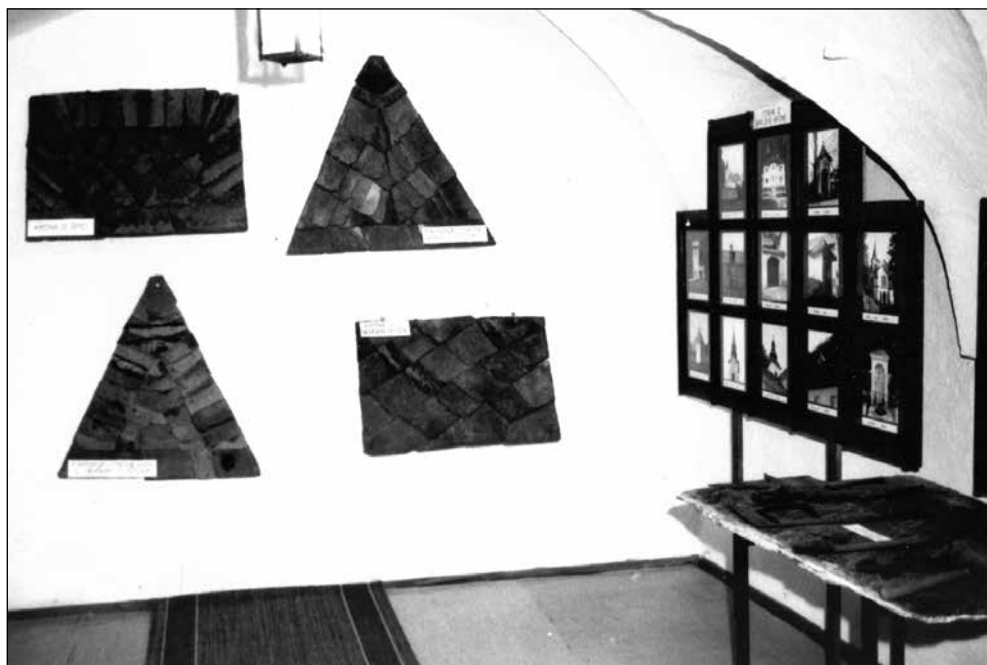
V času Čipkarskih dni je Turistično društvo Železniki v Plavčevi hiši v prostorih bivše mlekarne pripravljalo razstavo čipk. Čipke so razstavljali po mizah. Z muzejsko ureditvijo pritlične sobe, ko

Spominska soba dr. Franceta Koblarja. Hrani fototeka Loškega muzeja.

Prva čipkarska zbirka. Hrani fototeka Loškega muzeja.

Prikaz skrilne kritine. Hrani fototeka Loškega muzeja.

so bile v prostoru na voljo vitrine, pa v njih. To je pomenilo, da so člani Muzejskega društva za časa trajanja Čipkarskih dni pospravili vsebine v vitrinah in vanje namestili čipke. "Vsako leto smo vitrine spraznili in na novo nameščali, ve se pa, de je vsako leto slabše, če se to podira. Nastala je taka stiska, bili [smo] kar malo slabe volje," se spominja Lojze Tolar.

Nato pa je leta 1969¹⁵ lastniško pravico nad hišo za potrebe muzejske dejavnosti dobila občina, takrat škofjeloška. K hiši je pripadalo tudi gospodarsko poslopje za njo in člani Muzejskega društva so se odločili, da ga uredijo in namenijo razstavnim galerijskim dejavnostim. Podjetje Tehtnica, ki je imelo v pritličnih prostorih najeto skladišče, se je umaknilo in člani so pričeli s prenovo še tega objekta. Strm breg za hišo je bil bolj ali manj odlagališče. Najprej so uredili škarko med gospodarskim poslopjem in Plavčevo hišo. Pod bregom je bil ostanek stare škarpe ali zidu (na suho zložena škarpa), verjetno ostanek nekdanjega objekta na tem mestu. Zgradili so spodnjo škarko, nato zgornjo, stopnice, nato poravnali teren in nastala je ploščad, ki jo še vedno uporabljamo kot prireditveni prostor pred galerijo.

Spodnji del gospodarskega poslopja je bil kamnit, obokan. Zgornji del je bil lesen pod. Ostrešje so samo podaljšali, strop je ostal lesen. Nekaj denarja

za obnovo so dobili od občine preko Muzejskega društva Škofja Loka, nekaj so prispevala podjetja iz Železnikov po sistemu, kolikor zaposlenih podjetje ima, toliko se je pričakovalo, da bo prispevalo. In so. Niko Žumer je naredil izračun in predlog ter vprašal: "A ste za to? Nihče ni maral odreči." Nekaj je bilo sredstev pododbora. Stroški materiala in dela niso bili visoki. Delali so domači mojstri: Janko Lotrič, Fajgelnov in Janez Prelec (zidarska dela), skale za škarko so iz Bebarjevega roba, prevoz le-teh je opravil Janez Trojar, Vancarjev.¹⁶

Pododbor Železniki kot del Muzejskega društva Škofja Loka

Dokler je v Železnikih deloval Pododbor Železniki Muzejskega društva Škofja Loka, sta dva člana iz Železnikov redno hodila na sestanke v Škofjo Loko. Običajno sta bila to Lojze Tolar in Blaž Gortnar. Sestanki so bili mesečni, le v poletnem času je bil dvo- ali trimesečni premor. Predsednik društva je bil takrat dr. Pavle Blaznik, ki je stanoval v Ljubljani in se je na seje v Škofjo Loko vozil z avtobusom. "Pred sestankom je ravnatelj Andrej Pavlovec prinesel žganje, ki je bilo skuha-

Otvoritev galerije in zbirke dr. Franceta Koblarja 18. junija 1978. Na otvoritvi je nastopil pevski zbor Osnovne šole Železniki. Hrani fototeka Muzeja Železniki.

Lojze Tolar na sprejemu akademika dr. Franceta Koblarja. Od leve dr. France Koblar, Monika Habjan, Jože Rejc, Lojze Tolar. Hrani Peter Polajnar.

no iz jabolk z grajskega vrta. Vedno je povedal tudi letnik. Ni bilo popivanja in tak neformalen vidik sestanka skupino drži skupaj. Tudi seje pododbora v Železnikih so se zaključile ali nadaljevale pri Meru. Seveda v lastni režiji. Seje v Škofji Loki so bile dolge največ dve uri, bile pa so vsebinsko bogate. Člani odbora so bili akademiki, tega v Železnikih ni bilo," ugotavlja Lojze Tolar. Spominja se, da je bila glavna tema teh sestankov priprava tisočletnice Škofje Loke. Pavle Blaznik je pripravljaj monografijo Škofja Loka in loško gospodstvo, ki je izšla ob tisočletnici. Na dnevnem redu sestankov v Škofji Loki je bilo tudi delovanje Pododborov Železniki in Žiri.

Sodelovanja z drugimi društvi v kraju

V času začetka Muzejskega društva je bilo najbolj močno sodelovanje s Turističnim društvom Železniki. Člani Muzejskega društva so uredili in nudili prostor za čipkarsko razstavo in brezplačno odprli muzejske zbirke na Čipkarskih dnevih. Turistično društvo pa jih je vsako leto finančno podprlo glede na uspeh prireditve. "Če je bolje uspela, je bilo malo več denarja, če ne, ga je bilo pa malo manj," je povedal Lojze Tolar.

Za zaključek

Poleg aktivnega delovanja v Muzejskem društvu Železniki je Lojze Tolar aktiven član zgodovinske skupine ter skupine pritrkovalcev, ki delujeta v okviru župnije Železniki. Pri slednji je dejaven od leta 1974, ko je cerkev sv. Antona spet dobila zvonove. Lojze Tolar je sodeloval pri pripravi nosilnih tramov za zvonove in bil v skupini, ki si je v livarni v Innsbrucku ogledala ulivanje naročenih zvonov. Od takrat dalje sodeluje pri zvonjenju kot pritrkovalec. Je tudi čebelar, vključen v Čebelarско društvo Železniki. Bil je dolgotrni član upravnega odbora Čebelarskega društva Železniki. Dejavno je bil vpet v pripravo društvenega prapora leta 1999. Leta 2019 je prejel listino čebelarskega veterana, ki jo podeljuje Čebelarska zveza Slovenije.

Je prejemnik priznanja občine Železniki za življenjsko delo prostovoljcev za leto 2019.

Iskrene čestitke! Najlepša hvala za prispevke na muzejskem področju ter pogovore in gostoljubje v Ojstrem Vrhu.

Vir:

Pogovor z Lojzetom Tolarjem 9. 3. 2019, 8. 4. 2019 in 30. 4. 2019

Ustni viri še:

Jožica Markelj, marec 2019

Rezka Potočnik, maj 2019

Jelka Žumer, maj 2019

Ostali viri in literatura:

Literatura, navedena v prvem delu tega članka.

Zapisniki Pododbora Železniki MD Škofja Loka in zapisniki MD Železniki. Hrani Muzej Železniki.

Gortnar, Blaž: Kako smo v Železnikih ohranili plavž, Loški razgledi 22, Muzejsko društvo Škofja Loka, Škofja Loka, 1975, str. 271–272.

Štukl, France (1985). Prispevek k zgodovini železarstva v Železnikih. Loški razgledi, letnik 32, številka 1.

Andrejka, Rudolf: Plavec. Slovenska biografija. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/rodbina/sbi432227/#slovenski-biografski-leksikon> (11. julij 2019).

Odločba o proglasitvi plavža za spomenik kulturno zgodovinskega pomena, SI_ZAL_ŠKL/0011, KLO Železniki, t. e. 4, a. e. 49.

Mohorič Bonča, Katja: Lojze Tolar; Obrazložitev za občinsko priznanje za življenjsko delo prostovoljcev občine Železniki za leto 2019.

Opombe:

¹ Dvonaestopna fužinarska hiša, imenovana po nekdanjih lastnikih Plavcih. V Železnikih se omenjajo med letoma 1571 in 1844. Na gospodarskem in družbenem področju so bili ena pomembnejših fužinarskih družin. Na sklepniku, vzidanem ob današnjih vhodnih vratih Plavčeve hiše, je letnica 1637.

² Gortnar, 1975.

³ Odločba o razglasitvi plavža za spomenik kulturnozgodovinskega pomena, SI_ZAL_ŠKL/0011, KLO Železniki, t. e. 4, a. e. 49.

⁴ Žumer, 1970.

⁵ Verjetno v stavbi ob Egrovem vrtu, kjer so bili kasneje prostori Avto moto društva. Tolar, 9. 3. 2019.

⁶ Ustni vir: Jožica Markelj, 2019, Lojze Tolar, 2019.

⁷ Lojze Tolar, 8. 4. 2019.

⁸ Sestava odbora se je v prvih letih spreminjala, kot je vidno iz zapisnikov Pododbora Železniki.

⁹ Prošnja za dodelitev prostorov 'mlekarnе' za muzejske potrebe, zapisnik pododbora Železniki MD Škofja Loka, 2. 2. 1967, hrani Muzej Železniki.

¹⁰ Zapisnik pododbora, 13. 11. 1967, hrani Muzej Železniki.

¹¹ Gospodarsko poslopje Jožove hiše, danes Trnje 37, nekaj časa tudi v lasti dr. Strnadove in Marije Šraj.

¹² 1967, spisi Pododbora Železniki za leto 1967.

¹³ Lojze Tolar, 8. 4. 2019, zapisnik pododbora 21. 6. 2019.

¹⁴ Mohorič Bonča, 2019: Utemeljitev priznanja občine Železniki za življenjsko delo prostovoljcev.

¹⁵ Zapisnik pododbora Železniki MD Škofja Loka, 21. 4. 1964, 21. 6. 1969. Hrani Muzej Železniki.

¹⁶ Gradbena dela na galeriji so bila zaključena 31. marca 1978. Zapisnik seje MD Železniki, 4. april 1978, hrani Muzej Železniki.

